

KOJE I KAKVE REFORME PREDUZETI DA BI BOSNA I HERCEGOVINA UBRZALA SVOJ PUT INTEGRACIJE U EVROPSKU UNIJU

O bosanskohercegovačkom društvu dosta je napisano, uspostavljene su teorije i konstatirano je stanje. Pitanje je šta se to može novo reći i definirati u teorijskom smislu. Možda za stanje bosanskohercegovačkog društva najbolje odgovara termin koji je Antonio Gidens upotrijebio „blokiran društvo“. Blokiran društva su ona društva u kojima se odvija besciljna tranzicija ili neprogramirane i stihijske promjene. Za Gidensa su blokirana društva ona društva u kojima su promjene potrebne i očigledne ne samo većini građana već i većini stručnih promatrača, ali u kojima urođeni konzervativizam, postojeći interesi, ili oboje, sprečavaju uvođenje neophodnih promjena¹.

Mnogo je reformi preduzeto u BiH, ali nisu dale cilj. Veliki dio planiranih vrijeme je prevazišlo, pogotovo što je Evropa odnosno svijet suočeni sa velikom ekonomskom krizom. Ta kriza dovela je u većini zemalja do radikalnijih i značajnijih ekonomskih i socijalnih promjena. Pristupni put BiH evropskim integracijama formuliran je prije krize. Sami koraci koje je potrebno preduzeti su već prevaziđeni i ne mogu dati pozitivne efekte. Zato ih je nužno iznova i na veoma aplikativan način definirati i izvesti u normativnom, akcionom i organizacionom smislu. Pri tom se ne misli na promjenu politike EU u procesu pridruživanja koja je stabilna i koja podrazumijeva prije svega procedure. Također je vidljivo da je politika EU prema BiH neproduktivna i blokirajuća, a ne motivirajuća. Za to je odgovorna sama EU jer nameće kriterije BiH koje nije nametnula nijednoj drugoj zemlji u procesu pridruživanja. Zato se sa pravom može konstatirati da EU blokira put BiH na njenom putu umjesto da traži motivirajuće snage i aktere i da prilagodi procedure samom cilju.

Dakle, bh. društvu je potrebna drugačija strategija promjena od ponuđenih kao i drugačije ili za naše uvjete nove ekonomske, socijalne i javne politike kako bi izašla iz stanja stagnacije i krenula putem reformi i to programiranih i željenih sa pozitivnim ishodom po poziciju i socijalnu egzistenciju građana.

Najveća prepreka evropskim integracijama je u općoj i raširenoj svijesti i otporu promjenama. Stare navike i tradicija te nespremnost na promjene nije samo karakteristika političkih subjekata ili stranaka već opće raspoloženje građana. Građani su nespremni za novi sistem i poredak, i pravni i politički, koji nameće okove koji su po formi reformski, a u suštini zadržavaju stanje *status quo* ili nepromijenjenih odnosa. Monopol je u suštini uhodani sistem diktature koju naše političke snage ili etnonacionalne stranke koriste i kojom uspješno vladaju već dvadeset godina.

Diktatura ima monopol na sredstva, ali i na procese. Demokratija upravlja i usmjerava procese ali ka željenom cilju, a to je pravo čovjeka i građanina. Taj hod od diktature do demokratije nije samo tranzicijski već organizacijski i suštinski. Demokratija nije uvedena i ostvarena dolaskom na vlast kroz višestranački model. Demokratija je stanje društva u kome se prava čovjeka i građanina ostvaruju i koja se povećavaju sa stepenom demokratskih procesa.

1 Gidens, E. (2009), *Evropa u globalnom dobu*, Clio, Beograd, str. 55.

Naše opće zaziranje od promjena je i razumljivo, ali nije dovoljno objašnjeno. Ono što je javna slika tranzicije i promjena te evropskih integracijskih vrijednosti svodi se na to da te promjene nisu dale ništa novo niti korisno zemljama koje su članice iz okruženja. Takva pojednostavljena slika i stvorena javnost kod građana legitimira kočničare promjena da se stanje mijenja, a da se ništa ne promjeni, da je politika nadmoć nad svim drugim društvenim procesima i sferama i da je monopol i vlast jedina moć koja je evidentna i vlastita na prostoru i u okviru političkog vladajućeg establišmenta.

Do sada su građanima nuđeni različiti bezlični reformski modeli – ekonomski, socijalni, politički – koji su u suštini pothranjivali stare podjele i ostanak na zatečenom društvenom stanju odnosa i procesa.

Unaučnom ili društveno-analičkom smislunužno je kazati da su potrebne radikalne metode za izlazak iz sadašnjeg stanja i raskid s našom političkom, ekonomskom i socijalnom prošlošću i praksom.

Umjesto nuđenog tržišnog ekonomskog sistema potrebno je uvesti otvoreni ekonomski model, nekontroliran od države i političkih elita, okrenut tržištu i konkurenciji uz jasna i unaprijed od države uspostavljena pravila koja obavezuju i ekonomske subjekte ali i državu na njihovo provođenje i poštivanje. Privatizacijski, tajkunski, monopolni koncepti nisu dali nikakav pozitivan rezultat i zato ga je nužno napustiti, a ne popravljati.

Potrebno je osloboditi socijalni kapital i plasirati ga kao javnu uslugu i sastavni dio ekonomskog slobodnog sistema i tržišta, ne svoditi socijalni kapital na potrošnju i njegovo umanjivanje plasmanom samo kroz socijalne vidove. Ulaganje u ljudski kapital obezbjeđuje jednakost šansi, povećava konkurentnost privrede i doprinosi većoj jednakosti i to je najveća prednost zemalja u razvoju pa i nas.

Neophodno je snažno afirmirati i ojačati nevladin sektor kao oblik putem koga građani iskazuju svoj interes i potrebe. Društveni aktivizam podrazumijeva promjenu načina života, promjenu političkog, ekonomskog i socijalnog sistema te promjenu pozicije čovjeka u društvu. Nevladin sektor je zato korektiv i snažan kontrolor državnih funkcija a time i politička demonopolizacija javne sfere društva.

Potrebno je privatizirati ili personalizirati javne usluge države i na taj način demonopolizirati državu. U tom procesu državu ograničiti na vršenje općeg nadzora nad funkcioniranjem tržišta, na sprečavanje monopola i obezbjeđivanje garancija za ugovore koje postižu zainteresovane strane. To znači da je nužno privatizirati javne usluge, a ne dati monopol državi na njih. Država nije otjelovljenje javnog sektora. Iskustvo funkcioniranja države i pozicije građana u javnom sektoru nam je znano i ono je na najnižoj razini i uskoro će postati neodrživo (recimo, nužna je privatizacija ili personalizacija usluga telekoma, zdravstvenog sektora, obrazovnog sistema, socijalnih usluga, sve do sporta).

Neki teoretičari takav model nazivaju radikalnom filozofijom slobodnog tržišta. Država, prema *Lisabonskim direktivama*, u oblasti socijalnih usluga mora biti usredotočena na tržište i tržišnu efikasnost svojih usluga (po čemu se razlikuju diktature od demokratija već po ulozi države u javnom sektoru). Personalizacija ne znači nužno privatizaciju. Kod nas vlada samo gruba forma privatno-državno. Nužno je uspostaviti model projektno, javno, partnersko, ugovorno, dioničko, suvlasničko.

Socijalne usluge, pogotovo zdravstvo i školstvo kao najveći sektori, moraju biti personalizirani, a da korisnici imaju mogućnost da utječu na njih.

Korisnici i konzumenti socijalnih usluga više ne pristaju biti nevažni učesnici u tržišnim igrama segmentacije i manipulacije. Žele da se njihov glas čuje i da usluge koje im se nude budu više usklađene s njihovim konkretnim životnim potrebama.

Nužno je uspostaviti istinsko tržište rada, a ne blokirati ga. Sadašnji zagovornici sigurnosti rada nemaju viziju ni sadašnjosti ni budućnosti. Zato je nužna cjelovita reforma tržišta rada. Mnoštvo propisa otežava osnivanje i rad firmi, socijalna politika uspostavljena je nedistributivna. Oni koji imaju posao dobro su zaštićeni i ne dopuštaju konkurenciju znanja i veće efikasnosti. Sindikati su glavni izvor otpora reformama.

Putem tržišta rada potrebno je stvoriti novi socijalni plan za izlazak iz siromaštva. Tržište rada je uvjet uključenosti čovjeka u društvo. Svakodnevni život ljudi trpi društvene promjene kao i ekonomski poredak, zato je nužno prihvatiti drugačiju i bržu socijalnu pokretljivost i društvenu stratifikaciju putem tržišta rada kao glavnog generatora socijalne pokretljivosti i rastuće ekonomske nejednakosti.

I na kraju i ne kao posljednje, već kao skup mjera, nužno je otvoriti se za strani kapital i ulaganja na novi način. Naše kompanije, umjesto da traže strateške partnere i ulagače za promjenu proizvoda, posežu za prodajom svojih nekretnina.

Otvaranje za strani kapital nije po logici šta nudite, već putem programa ali i vizijskih sloboda kapitala. Nužno je ostaviti predrasude iza nas (svi se danas bore za arapski ili kineski kapital, a mi mu gledamo u historijsku vizuru, a ne porijeklo i vrijednost). To podrazumijeva liberalizaciju uvjeta rada i poslovanja, ali i smanjenje utjecaja države na tokove novca i dobiti.

Također, kao dio socijalne strategije nužna je modernizacija socijalnog modela koji je uspostavljen u sferi penzionog sistema. Suviše se troši na stare osobe, a premalo ulaže u mlade. Potrebno je redefinirati i uspostaviti održiva dva ili tri penziona modela, produžiti radni vijek, teret osiguranja prenijeti na participanta a rasteretiti kompanije, smanjiti ulogu i utjecaj države na penzioni sistem kojim probleme socijalne politike prevaljuje na teret radnika i na taj način kupovanje socijalnog mira i izbore.

Suočavanje sa velikom ekonomskom krizom navelo je zemlje članice Evropske unije da na jedinstven način sačine dokument prevazilaženja ili izlaska iz ekonomske i socijalne krize u koju su potonule početkom 2010. godine. Taj dokument je poznat pod nazivom *Lisabonska konvencija* ili *Lisabonske direktive* kojih su se dužne pridržavati sve zemlje članice, ali zemlje kandidati za članstvo u Evropskoj uniji.

Kao model za nužne reforme bh. društva uzeli smo lisabonski model koji su usvojile zemlje Evropske unije i čije direktive bezrezervno provode zemlje članice kako bi smanjile siromaštvo i socijalne nejednakosti, te definirale i izvele nove socijalne politike i uspostavile privredni rast i otvorile veći broj radnih mjesta. Lisabonski dokument navodimo u njegovoj osnovnoj teznoj izvedbi da bi se razumjela radikalnost potrebnih promjena u BiH i njenoj ekonomskoj i socijalnoj funkciji.

Postindustrijsko socijalno društvo²

1. Mjere koje se provode zasnivaju se na preventivnoj socijalnoj brizi i ulaganju u ljudski kapital. Pristup sigurnosne mreže i dalje se primjenjuje, ali zajedno sa efikasnijim mjerama. Socijalna politika je usmjerena ka pozitivnim životnim vrijednostima.
2. Promjene načina života postaju osnovna briga u okviru socijalnog sistema. Da bi se obezbijedili pozitivni ishodi, primjenjuju se podsticaji i sankcije. U ostvarivanju takvih ishoda, koji trebaju biti usmjereni na stjecanje značajnih ishoda, na stjecanje značajnih sloboda, koriste se provjereni demokratski mehanizmi.
3. Socijalni sistem je tako postavljen da doprinosi većoj solidarnosti, ali, prije svega, uklapanju raznolikosti kulture i načina života u čvrsto zajedničko društvo. Stvaranje takve ravnoteže i obezbjeđivanje punog učešća manjinskih grupa predstavlja osnovni društveni problem.
4. Praktično u svim oblastima socijalnog sistema prava idu zajedno sa obavezama i odgovornostima. No, kada se ostvare, prava se ne mogu jednostavno podrazumijevati. Moguće je da dođe do potrebe njihovog reformiranja, a mogu biti i neposredno ugrožena (poput slobode govora).
5. U ostvarivanju njihovih prava korisnicima socijalnog sistema je na raspolaganju niz mehanizama kao što su raspoloživost informacija, personalizacija usluga i pravo izbora.
6. Mjere su usmjerene na tranzicione probleme u životu ljudi. Većina tih problema ne mogu se predvidjeti, ali su često i posljedica svjesno donesenih odluka. Cilj socijalne politike je ulaganje u sposobnosti ljudi i ona je, kad god je to moguće, dugoročnog karaktera.
7. Nastavku i stjecanju višeg nivoa obrazovanja kao i učenju tokom čitavog života pridaje se veliki ekonomski i društveni značaj.

Prof. dr. Salih Fočo

² Gidens, E. (2009), *Evropa u globalnom dobu*, Clio, Beograd, str. 133.